

YẾN ĐỨC DIỆN

Tư tưởng
triết học thiên
của **TUỆ TRUNG
THƯỢNG SĨ**

NGUYỄN
HỌC LIÊU

B

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI

**TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC THIỀN
CỦA TUỆ TRUNG THƯỢNG SĨ**

MỤC LỤC

	Trang
Lời nói đầu	7
<i>Chương 1. Hoàn cảnh ra đời tư tưởng triết học thiên của Tuệ Trung Thượng Sĩ</i>	11
1.1. Hoàn cảnh chính trị, kinh tế - xã hội thời Trần	11
1.2. Hoàn cảnh tư tưởng - văn hóa thời Trần	16
1.3. Tuệ Trung Thượng Sĩ: cuộc đời, sự nghiệp và tác phẩm	32
<i>Chương 2. Quan niệm của Tuệ Trung Thượng Sĩ về bản thể, về thế giới hiện tượng</i>	39
2.1. Quan niệm về bản thể	39
2.2. Quan niệm về thế giới hiện tượng	55
2.3. Mối quan hệ giữa bản thể và thế giới hiện tượng	82

TS. NGUYỄN ĐỨC DIỆN

**TỰ TƯỜNG TRIẾT HỌC THIỀN
CỦA TUỆ TRUNG THƯỢNG SĨ**

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI
HÀ NỘI - 2014

MỤC LỤC

	Trang
Lời nói đầu	7
<i>Chương 1. Hoàn cảnh ra đời tư tưởng triết học thiên của Tuệ Trung Thượng Sĩ</i>	11
1.1. Hoàn cảnh chính trị, kinh tế - xã hội thời Trần	11
1.2. Hoàn cảnh tư tưởng - văn hóa thời Trần	16
1.3. Tuệ Trung Thượng Sĩ: cuộc đời, sự nghiệp và tác phẩm	32
<i>Chương 2. Quan niệm của Tuệ Trung Thượng Sĩ về bản thể, về thế giới hiện tượng</i>	39
2.1. Quan niệm về bản thể	39
2.2. Quan niệm về thế giới hiện tượng	55
2.3. Mối quan hệ giữa bản thể và thế giới hiện tượng	82

Chương 3. Nhận thức luận trong triết học thiền của Tuệ Trung Thượng Sĩ	95
3.1. Quan niệm chung về nhận thức trong Phật giáo	95
3.2. Vị trí, vai trò của giới trong nhận thức	102
3.3. Thiền trên con đường nhận thức	115
Kết luận	183
Tài liệu tham khảo	186

LỜI NÓI ĐẦU

Phật giáo vào Việt Nam đã hơn 2000 năm. Trong thời gian ấy, Phật giáo đã trải qua nhiều chuyển biến, thăng trầm: từ ngoại lai đến bản địa, từ một vùng đến nhiều vùng, từ ít người tin theo đến đa số người ngưỡng mộ, từ thô sơ đơn giản đến sâu sắc, bề thế. Suốt quá trình tồn tại và phát triển, Phật giáo đã để lại nhiều dấu ấn trong đời sống dân tộc, có thể nhận thấy từ tín ngưỡng đến văn hóa, phong tục, tập quán, từ thế giới quan đến nhân sinh quan, từ tư tưởng đến tình cảm. Nhiều vấn đề của lịch sử văn hóa dân tộc, của lịch sử tư tưởng sẽ không được sáng tỏ nếu không hiểu được lịch sử Phật giáo Việt Nam.

Phật giáo du nhập sang mỗi nước đều qua sự tiếp thu, sáng tạo khác nhau để mang sắc thái riêng của mỗi dân tộc. Ở nước ta, Phật giáo thịnh vượng nhất vào thời Lý - Trần. Ảnh hưởng qua lại lẫn nhau giữa chế độ phong kiến tự chủ và Phật giáo đã in đậm trong các sinh hoạt xã hội. Một thời đại mà các thiền sư, những triết gia hòa đạo vào đời, tham gia chính trị, góp phần tạo nên ý chí kiên cường, bất khuất cho dân tộc. Nguyên nhân làm nên thời đại oanh liệt và phát triển khởi sắc ấy có nhiều, song chủ yếu thuộc về sự kết hợp sáng tạo giữa tư tưởng yêu nước, tinh thần dân tộc với tư tưởng Phật giáo. Một trong những nhà thiền học xuất sắc nhất của thời Trần là Tuệ Trung Thượng Sĩ Trần Tung (1230-1291). Ông là một

cư sĩ, nhà thơ, nhà tư tưởng, nhà quân sự, người thầy của Trúc Lâm sơ Tổ Điều Ngự Giác Hoàng Trần Nhân Tông. Ông là ngôi sao sáng của Thiền tông Việt Nam trong một thời đại thịnh vượng của Phật giáo và văn hóa dân tộc với những trang sử vẻ vang về dựng nước và giữ nước. Tuy ít được người đời biết đến nhưng thực tế, Tuệ Trung là một danh nhân văn hóa. Ông đã góp phần không nhỏ vào cuộc kháng chiến chống quân Nguyên - Mông xâm lược ở thế kỷ XIII. Điều quan trọng và quý giá hơn là ở chỗ, ông còn là một nhà tư tưởng mà đóng góp ấy phần nào đã ảnh hưởng đến thời đại mình và đặc biệt là phái Thiền Trúc Lâm Việt Nam nổi tiếng sau này. Nhờ sự chỉ dẫn, dạy bảo của Tuệ Trung mà vua Trần Nhân Tông đã thấy được ánh sáng của đạo Thiền. Dù không được Tuệ Trung truyền tâm ấn, song Trần Nhân Tông vẫn thừa nhận Tuệ Trung là bậc thầy đã khai sáng cho tâm linh mình. Dù không xuất gia, Tuệ Trung vẫn được gọi là thầy, một minh sư uyên thâm về đạo. Bởi vậy, việc nghiên cứu tư tưởng, hành trạng của ông phần nào giúp chúng ta hiểu được tầm vóc tư duy triết học của người Việt Nam ở thời kỳ này. Qua đó, ta sẽ hiểu thêm về vai trò, những đóng góp của Phật giáo trong lịch sử phát triển văn hóa dân tộc. Nghiên cứu tư tưởng triết học của Tuệ Trung còn giúp chúng ta hiểu thêm về sự khác nhau giữa Thiền tông Việt Nam với Thiền tông Trung Quốc, đồng thời hiểu một cách sâu sắc cái riêng, cái đặc thù, sự kế thừa có chọn lọc của Phật giáo Việt Nam so với Phật giáo Ấn - Trung.

Trong công cuộc đổi mới, mở cửa, giao lưu văn hóa rộng lớn, để xây dựng một *nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc*, thì việc nghiên cứu, tiếp thu những tinh hoa văn hóa dân tộc, trong đó có văn hóa Phật giáo, đặc biệt là tư tưởng

tiến bộ của Tuệ Trung Thượng Sĩ là vấn đề cấp bách. Mặt khác, do sự quan tâm ngày càng lớn đối với lịch sử tư tưởng dân tộc, trước những yêu cầu của lịch sử và những đòi hỏi của thực tiễn, Đảng ta đã đặt ra cho các nhà khoa học nhiệm vụ: "... nghiên cứu các vấn đề lịch sử, dân tộc, tôn giáo, ngôn ngữ, văn học nghệ thuật, con người Việt Nam, văn hóa, các chuẩn mực và thang bậc giá trị đạo đức mới, giáo dục truyền thống cách mạng, lòng yêu nước và tinh thần quốc tế chân chính, ý chí tự lực, tự cường dân tộc..."¹.

Vì vậy, cuốn sách *Tư tưởng triết học Thiền của Tuệ Trung Thượng Sĩ* sẽ đem lại cho độc giả các thông tin hữu ích, có giá trị về tư tưởng triết học trong Thiền học của ông - đại biểu xuất sắc của Thiền tông Việt Nam.

Mặc dù đã cố gắng nhưng khó tránh khỏi những thiếu sót. Rất mong nhận được sự thông cảm, chia sẻ của đồng nghiệp và độc giả.

Tác giả

TS. Nguyễn Đức Diện

1. *Nghị quyết Trung ương 2 (khóa VIII) của Đảng, Nhiệm vụ của các lĩnh vực khoa học và công nghệ*, Ban Tư tưởng văn hóa Trung ương, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1997, tr. 46.